

Lale Dayıoğlu

Yüksek Lisans Öğrencisi
İstanbul Üniversitesi

WALTER BENJAMİN'İN DİL FELSEFESİ ÜZERİNE

ABSTRACT

Walter Benjamin's Language Philosophy

In this introductory paper, Walter Benjamin's basic ideas about language are discussed on the basis of "Über Sprache überhaupt und über die Sprache des Menschen" (1916) and his other works related to this matter. In "Über Sprache überhaupt und über die Sprache des Menschen" Benjamin criticizes two approaches to language namely the mystic view and the bourgeois view. In this context, concepts such as communication, instrumentalization of language, spiritual nature of man, naming, imitation and translation are touched upon. It is tried to clarify Benjamin's position with respect to the debates about language in the early 20th century.

Dil ne bir araçtır ne de bir yol:
en mahrem özümüzün ve bizi kendimize,
benzerlerimize bağlayan
ruhsal bağın dışavurumu, açılmasıdır.
(Kurt Goldstein)

I

Dil neyin üzerine kuruludur? Dilin işlevi nedir? Dil ile hakikat denen şey arasındaki ilişki nasıl kurgulanır? Dil ile bilgi arasında nasıl bir bağ vardır? Dil bir araç mıdır? Bir şeyi iletir mi, iletirse neyi iletir? Kuşkusuz bu türden sorular Eflatun'dan 20. yüzyıla ve dahası günümüze değin etraflıca sorulmuş ve birçok kuram ortaya konmuştur. Ancak burada ele alınacak konu Walter Benjamin'in dil felsefesi ise, soruları bir kez daha sormak ve onun *Kendi Başına Dil ve İnsan Dili Üzerine* (1916) adlı denemesinde aranacak yanıtlara ilişkin daha 'tekinsiz' bir tavır almak uygun düşüyor. Çünkü Benjamin, Theodor Adorno'nun da deyimiyle 'tüm akımlara mesafeli' (Adorno: 2004: 89) bir düşünür ve dolayısıyla bizi her an dile ilişkin görüşleri ile alaşağı edebilir.

Benjamin, 1916 sonlarında M¼nih'te kaleme aldığı bu denemesinde genel anlamda, dili göstergeler dizgesinden ibaret gören 'burjuva' diye adlandırdığı dilbilim gr¼ş¼n¼ teolojiden beslenen 'mistik' dil gr¼ş¼ ile eleştirir. Metnin ilerleyen bl¼mlerinde burjuva dilbilim ve mistik dilbilim gr¼ş¼leri ayrıntılı ele alınırken sadece söz konusu denemesi değil, konu ile ilgili diğer denemeleri de, yaşamıyla yapıtı arasında gidip gelerek tartışılacaktır. Bunun yanı sıra Benjamin'in dil felsefesi üzerine d¼ř¼n¼rken iletişim, dilin araçsallaştırılması – ya da başka bir deyimle dilin Őyleřtirilmesi-, insanın tinsel varoluşu, adlandırma, taklit, eviri gibi kavramlar ¼zerinden kendi gr¼ş¼n¼ nasıl Őekillendirdiđi ortaya konmaya çalışılacaktır.

Benjamin'in *Kendi Başına Dil ve İnsan Dili ¼zerine* adlı denemesi, belki t¼m dilbilime kısa, ancak yoğun bir yanıt niteliğinde olsa da, bu tutum sadece bir denemesine değil; t¼m yaşamına ve edebiyattan sosyolojiye, felsefeden tarihe kadar t¼m eserlerine ince ince yedirilmiştir. Kuşağındakilerden daha iyi bir Almanca ile yazmasını mektupların dışında 'ben' sözc¼đ¼n¼ kullanmamasına borçlu olan Benjamin, (Benjamin: 1988: 24) dili kullanmanın, yazın sanatının ne denli g¼ olduğunu en iyi anlatan d¼ř¼n¼rlerdendir: "Ağızlıktaki sigaranın dumanı ile dolmakalemdeki m¼rekkep aynı hafiflikte aksalardı, yazarlığımın doruğunda olurdu." der *Tek Yön* adlı kitabında. 1916'da yazdığı denemesi dile ilişkin b¼t¼n gr¼ř ve kuramları yeniden d¼ř¼nmeye sevk etse de, elbette "Benjamin'in d¼ř¼nce sistemi yoktan var etmek değil, var olandan kucak dolusu armağan vermektir". (Adorno: 2004: 11) Ancak bu armağanların asla kırılmaz bir erevesi yoktu. Diğer bir yanıyla da her alanda ufuk aan Benjamin'i okurken, biz okuyucuları sadece kuramsal bir metni anlamaya çağırmaz, adeta dilsel bir şölen yaratarak 'başka t¼rl¼ söylenemez olan'ı en derinden hissettirir. Bu nedenle bu metin; Benjamin'in dile ilişkin gr¼řlerini anlatma çabası taşırken, denemesinde kullanmış olduğu dili ve anlaşılmasındaki zorluğun getirdiği sorumluluklarının ağırlığı ile patikada bir kaplumbağa y¼r¼y¼ř¼ denemekten ibarettir.

Benjamin'in dil alanına yönelik ilgisi Berlinli doçent Ernst Lewy tarafından Wilhelm Humboldt ¼zerinden uyandırılmış ve M¼nih'teki çalışmaları sırasında Lehman tarafından teşvik edilmiştir. I. D¼nya Savaşı sırasında kaleme aldığı *Kendi Başına Dil ve İnsan Dili ¼zerine* adlı denemesini o sıralar hen¼z matematik okuyan ancak Yahudi mistisizmiyle de ilgilenen Gerhard Scholem ile yaptığı yoğun tartışmalar sonucu ele alır. (Witte: 2002: 32) 1915'te

*Jugendkulturbewegung** ile bağıni koparması ve Martin Buber'e yazdığı mektup** arka planda izlendiğinde metnin ipuçlarını nispeten verir. Ancak hem kurgusu bakımından hem de benzer konuları diğer denemelerinde de tartışmış olduğundan *Kendi Başına Dil ve İnsan Dili* denemesi oldukça kapalı bir anlatıma sahip denebilir. Benjamin'in denemesine ilişkin ele alınan bu metin özelinde de bir düşünce çizgisini ya da kavramı takip etmeyi denerken -okur olarak- sıçramalara meydan vermek olasıdır.

II

Benjamin'e göre "her tinsel içerik aktarımı dildir... Gerek canlı gerekse cansız doğada dilden bir şekilde payını almamış hiçbir şey ya da olay yoktur, çünkü tinsel içeriğini iletmek her şeyin özünde vardır." (Benjamin: 2001: 168) Hakikat dildedir ona göre, başka bir deyişle hakikati dilin bağına yerleştirir; bir adım daha ileri gider, hakikat dilin bağıdır Benjamin'e göre. Benjamin, dilin bu üstün işlevi için Türüm'den faydalanır (Benjamin'den akt. Demiralp: 1995: 11-16) ve dile ilişkin görüşlerini teoloji içerisinde, onun kavramlarından yararlanarak geliştirir. Ancak mistik dil görüşüne de belli bir mesafeden baktığı gözden kaçmamalıdır. Burjuva dil görüşünü eleştirirken teoloji kaynaklı mistik dil görüşünü kullanır. Benjamin de kaçınılmaz olarak dilin bir iletişim olduğu gerçeğini inkâr etmez, ancak onun iletişimden kastı bildik dilbilim kuramlarından anladığımızdan farklıdır. Benjamin'e göre dil kendini iletir. Nesnelere anlatmak için bir araç değildir. Dilin iletmediği kendi içindedir, tinsel özünde saklıdır. İnsanın da nesnenin de tinsel özü dildir. Ancak buradaki net ayrımı ortaya koyarsak; sadece insan dile gelendir ve dile geldiği anda var olan her şeyi de dile getirir. Bunu da adlandırma yetimi sayesinde gerçekleştirir.

III

Benjamin 1916'da sözü edilen denemesini kaleme almadan önce Ferdinand de Saussure'ün *Genel Dilbilim Dersleri*'nin de yayımlanmış olması ile arka planda dil alanında oldukça hareketli bir dönemden söz etmek mümkün. Fakat Benjamin'in Saussure'ün yapıtından haberdar olup olmadığı bilgisi kesin

* 1913'te Gustav Wyneken başkanlığında Almanya ve Avusturya'da ortaya çıkan ve çoğunluğunu burjuva kökenli Yahudi gençlerin oluşturduğu bir gençlik hareketidir. Toplumsal otorite ve ahlak anlayışına karşı toplumu değiştirme, kendi kimliklerini bulma ve yeni eğitim reformları gerçekleştirme üzerine kurulu bu hareket 1914 sonlarında I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile savaş yanlısı bir bakış benimser ve bu da Benjamin'i radikal ama politik olmayan bu hareket'ten kopuşa götürür. Ayr. Krş. Gürbilek, Son Bakışta Aşk, Metis, İst, 2001:s.7-8

** Sözü geçen mektup metnin bağlamında ayrıntılı ele alınmamıştır. Dilin politikleşerek araçsallaşması ve Benjamin'in Yahudi milliyetçiliğine ilişkin görüşleri konusunda ayrıca bkz. W. Benjamin, *Briefe I* 1910-1918, Suhrkamp Verlag, 1995, s.126 ve devamı.

olmamakla birlikte, denemesinden yola çıkıldığında Saussure'den etkilenen Cenevre Dilbilim Okulu ve ondan etkilenen Prag Dilbilim çevresini de kapsayan yaklaşımlar, aslında Benjamin'in 'burjuva dilbilim' görüşü diye adlandırdığı çevreyi oluşturduğu görülür. Bu yaklaşımlara göre dil göstergeler dizgesinden ibarettir. Benjamin'e göre ise burjuva dil yaklaşımında sözcüklerin uzlaşım yoluyla kabul gördükleri göstergelere indirgenme durumu söz konusudur. Sözcük ile işaret ettiği nesne arasında zorunlu olmayan, nedensiz bir ilişki bulunduğu varsayılır. Yani gösterilen (kavram) gösterene (işitim imgesi) uzlaşmalı bir biçimde bağlanır. Bu bağ da doğal değil toplumsaldır. (bkz. Rifat: 2005: 21-28) Burjuva dilbilim görüşü, Benjamin'e göre insanların birbirlerine sözcükler yoluyla olgular ilettiği görüşünü temel alır. İşte sözcüklerin olguları taşıyan ve olguları bir diğerine ileten araç oldukları yönündeki yaklaşım Benjamin'in en temelde karşı çıktığı görüşü kapsar. Ayrıca bu görüş, dili dünyanın dışında bir yere ya da dünyanın içinde ama kendisinin dışında bir yere yerleştirir. Benjamin'e göre ise, insanın tinsel hayatının her ifadesi bir çeşit dildir. Peki dil neyi iletir diye sorduğumuzda: "dil kendisine karşılık düşen tinsel z" (Benjamin: 2001: 170) şeklinde cevabını verir denemesinde. Ona göre iletişim de dil aracılığı ile değil, dilin içinde gerçekleşir. (Bkz. Benjamin: 2001: 171) İstisnasız her şeyin, matem tutan doğanın ya da insan yapıtı bir nesnenin de dilsel bir varoluğu söz konusu ise, bu bağlamda dilin 'şeyleştirilmesi ya da araçsallaştırılması'ndan söz etmek Benjamin'in düşüncesi üzerinden oldukça zor olacaktır. Özellikle vurgulanan nokta, insanın tinsel varoluğu ile öteki nesnelere arasındaki tek farkın, varoluşunun dilsel yönünü aktarmanın sadece insana özgü olması. İşte Benjamin'in eleştirdiği burjuva dilbilim görüşü; insan dışında hiçbir kişiye ya da nesneye dilsel varoluğu alanı tanımamasıdır.

IV

Hem insanın hem de canlı-cansız doğadaki tüm nesnelere dilsel bir varoluğu var ise ve bunu aktarma kapasitesi yalnızca insana özgü ise, o halde burada 'adlandırma' eyleminden söz etmek mümkündür. Benjamin'e göre insan dili her şeyden önce bir adlandırma edimidir. Ad "dil en mahrem özüdür" ona göre, nkn bir'e işaret eder. (Benjamin'den akt. Demiralp: 1999: 14-15) Benjamin'e göre canlı ve cansız doğada her şey insanların onları adlandırmasını beklemek durumunda, ancak insan da kendi tinsel varoluşunu aktarmak için bu nesnelere adlandırmaya muhtaç. İşte bu noktada adlandırma işlemi ile mistik Tanrının birliğine ve kelamına ("dedi ve öyle oldu" şeklinde) işaret edilir.

Çünkü “adda insanın tanrısal özü kendini Tanrıya iletir.” (Demiralp:1999: 14) İnsanın nesnelere adlandırılmasıyla da nesnelere dile gelir.

1916'da Münih'te kaleme aldığı bu denemesinden sonra 1924-25'te yazdığı *Ursprung des deutschen Trauerspiels* tezinde Eflatun'un idealalarının sadece düşünsel değil, sözel görüngüler olduğundan söz eder (Breuer: 2006: 10) ve Eflatun'un çeşitli diyaloglarına dayanarak onun idealalarını dünyevileştirmeye çalışır. İdealaların kendilerini açığa çıkarmaların da ancak ve ancak adlandırılmaları ile mümkün olduğu üzerinde durur. (Armaner: 2006: 3) Kuşkusuz adlandırma konusu Skolastik gelenekten 20. yüzyıl dil görüşlerine kadar özel bir yere sahip. Benjamin'i bu denemeyi kaleme almaya iten ve belki de en önemli çıkış noktasını oluşturan adlandırma konusu *Eski Ahit*'te şöyle anlatılır:

“Ve Rab Tanrı yerdeki hayvanların, gökteki kuşların tümünü topraktan yaratmıştı. Onlara ne ad vereceğini görmek için hepsini Âdem'e getirdi. Âdem her birine ne ad verdiyse, o canlı o adla anıldı. Adem bütün evcil ve yabani hayvanlara, gökte uçan kuşlara ad koydu.” (Yaratılış 2,19-20)

Adlandırma kuşkusuz tahakküm kurma bağlamında da karşımıza çıkar. Adem, ilk günah sonrasında hayvanları adlandırarak onlar üzerinde tahakküm kurar. Tanrı Adem'e bilgi edinme erki vermiştir, yani Tanrı insanı yaratmakla kendi yetki bütünlüğünü bozmuştur. Dilin adlandırma sayesinde tahakküm kurmanın yanı sıra, taklit etme ve çeviri işlemleri de adlandırmanın olmazsa olmazları olarak karşımıza çıkar. Dahası 'ad' sözcüğünün, Benjamin'in hem özel hem de düşün hayatında oldukça önemli bir yeri vardır. Yaşamın içeriğini, anı imgelerinin *adları* toplamından ibaret görür. (Bröcker: 2000: 769) Ya da *Karl Kraus* denemesinde 'alıntılama' için şunları söyler: bir kelimeyi alıntılama bir *adı* çağırmaktır. (Benjamin'den akt., Voigts: 2000: 839)

Yukarıda da *Eski Ahit*'ten alıntılanan cümle üzerinden adlandırma ile Benjamin'in mistik dil görüşünü ele alırsak, ona göre bu görüş önemli bir hata yapar: sözcükleri şeylerin özü olarak görür. Adlar ile şeylerin özü arasında bir birleşme durumu hakim. Burjuva dilbilim nesnelere ile sözcükleri birbirinden tamamen ayırırken mistik yaklaşım bu ikisini tamamen özdeş kılar. Benjamin'e göre şeyin özüne ait bir ad yoktur. Yani şeylerin dilsel varoluşları vardır, ancak kendilerine ait adları yoktur ve adlandırılmayı beklerler. Şeyler Tanrı'nın sözüyle yaratılmışlardır, fakat bilinebilmeleri için insanın onları adlandırması gerekir. Benjamin mistik dil görüşünü ele alırken adlandırmanın insanın yaratıcılığı ve tanrısalılığı ile de sıkı bir bağı olduğu hemen göze çarpar. Yaratma eylemi dilin mutlak gücü ile başlar ve sonunda dil yaratılmış olanı

kendi içine eker, yani adlandırır. (Bkz. Benjamin: 2001: 172-177) yleyse dil hem yaratan hem de yetkinleştiredir. Yine *Kutsal Kitap*'ta karşımıza çıkan en tipik rnek Adem'in kadını adlandırmasıdır. nce 'kadın' der (Yaratılış, 2, 23); sonra onu 'Havva' olarak adlandırır. (Yaratılış, 3, 20) Anne babalar da çocuklarına ad koyarlar ve bu insanın Tanrı'nın yaratıcılığı ile olan ortaklığına işaret eder. Mitolojik bilgeliğin, 'insanın adının kaderi olduğu' grşunde dile geldiği gibi. O halde insana atfedilmiş bir tür tayin edicilikten söz etmek mümkün. Çünkü bir insanın ya da nesnenin adını koymak, aynı zamanda onun bilinebilirliğini ortaya koymaktır. Bilgiye giden yoldur bu bağlamda ad.

Benjamin 1933 yılında kaleme aldığı ve bu konuyu daha net açıkladığı *Benzerlik ğretisi* (1980a: 204-210) adlı yazısında insanın adlandırmalar sayesinde iletişim kurduğu konusuna açıklık getirir. *Toplu Eserleri*'nde bu yazısı ile bağlantılı *yknmeci Yetenek zerine* (1980b) adlı bir diğer denemesinde de, insanın taklit etme ya da temsil etme kapasitesi yani Benjamin'in deymiyle 'öykünmeci yeteneği'nin tam da bu işleve sahip olduğundan söz eder. Doğa benzerlikler yaratır ve Benjamin'e göre insan yaratılmış olan bu benzerliklerin yeniden üretilebiliyor olmasını insanın öykünmeci etkinliğine bağlar. (1980b: 210) Bu noktada 1916'daki metnine geri dönersek, mistik diyebileceğimiz etkinliklerde insan, by yoluyla öykünmeci etkinliğini gerçekleştirir. Tinsel zn iletimindeki dolaysızlık (un-mittel-barkeit) bydr. Dilin burjuvaca kavranışındaki sözcüğün işaret ettiği ile arasındaki uzlaşmalı ve nedensiz olan bağ, burada büyüsel olarak karşımıza çıkar. Benjamin'e göre bu da dilin en temel sorunudur. "By bir şeye daha işaret eder: dilin sonsuzluğuna." (Benjamin: 1980c: 143) By, sözcük ile nesne arasındaki dolaysızlığın sonucu olarak karşımıza çıkar, oysa burjuva dilbilimde bu dolaysızlık ile kastedilenin yerini toplumsal bağ alır. Çünkü dil *aracılığı* ile değil dilin *içinde* bir iletimden söz ettiğimiz için iletenin dışarıdan sınırlanması ya da llmesi mümkün değildir. İşte tam da bu nedenle Benjamin, burjuva diye adlandırdığı dilbilime ciddi bir eleştiri geliştirir ve "dil'in sınırlarını izenin sözcüksel içeriği değil, dilsel özü olduğunu" söyler. Ona göre dil, eşi benzeri olmayan biricik sonsuzluğu içinde taşır. (Benjamin: 1980c: 143)

O halde insan, dilsel varoluğu olan ama iletişime girmeyen şeylere kendi tinsel varoluşunu aktarır ve iletişim yoluyla dolaşıma sokarak bu dili seslere dönüştürür. Yani onlara ad verir. Oysa dilin burjuvaca kavranışında "iletişimin aracı sözcük, nesnesi olgu, hedefi insandır. Mistik yaklaşım ise hiçbir araç, hiçbir nesne ve hiçbir hedef tanımaz ve şöyle der: Adda, insanın tinsel özü

kendisini Tanrıya iletir.” (Benjamin:1980c: 144) Benjamin'e göre ise adın derin bir anlamı vardır. Ad, dilin en temel özüdür ve adda kendisini ileten tinsel öz dildir. İnsan da kendisini -dil aracılığı ile değil de- dilde iletildiği için ad, dilin bütünselliğinin en mükemmel örneğidir.

V

Balzac, Proust ve Baudelaire'den önemli çevirileri olan Benjamin, *Kendi Başına Dil ve İnsan Dili* adlı bu denemesinde 'adlandırma', 'öykünmecilik' gibi bir diğer önemli bir etkinlik olan 'çeviri'ye de değinir. Ona göre insan tinsel varoluşunu aktarırken bir tür çeviri söz konusudur. Çünkü tek bir insan dili yoktur. Benjamin'in görüşündeki çeviri edimi, göstergelerin birbirleri yerine ikame edilmesi değil, belirli bir düşünce formunun başka bir düşünce formuna ya da belli bir tinsel varoluşun başka bir tinsel varoluşa dönüşmesi olarak tanımlanır. Çevirinin amacı ise, “diller arasındaki en mahrem ilişkiyi anlatmaktır.” (Benjamin'den akt. Demiralp: 1999: 14-15) İnsanın nesnelere adlandırarak onları insan diline katması ya da dillerin birbirine çevrilmesi Tanrının sözüne doğru bir yükselme devinimidir.

Benjamin, *Kendi Başına Dil ve İnsan Dili* denemesinin bir yerinde Eski Ahit'in Yarattığı bölümünden hareketle şöyle der yer:

... doğa dilsizdi, ama ilk günahtan sonra Tanrının kelamı toprağı lanetleyince doğanın görünümü tümüyle değişir... Doğa, dilsiz olduğu için yas tutar... (diğer bir deyişle) Doğayı dilsiz kılan, onun yasıdır. (Benjamin: 2001: 181)

Benjamin'e göre de şeylerin dilini insan diline çevirmek sadece dilsiz olanı sese kavuşturmak değil, adsız olanı da adlandırmaktır. Çünkü ilk günah ile doğa dilsiz kalmıştır. İnsan dili ile şeylerin dilinin bağı kopmuştur. Bu kopuşla birlikte insan hem adlandırır, hem de şeyleri yargılayarak iyi ile kötünün bilgisini de aktarandır. Bu nedenden ötürü Benjamin, doğanın dilini her nöbetçinin diğerine kendi dilinde iletildiği bir parolaya benzetir. Ama parolanın anlamı, “her nöbetçinin dilinin kendisidir.” (Benjamin:2001: 183) İşte Benjamin'e göre insan dili bir yandan anlamlı bir dildir, öte yandan kendini yalnızca onda bildiren tinsel özün dışavurumudur. Şeylerin sessiz dilini de sözcüklere çevirerek aynı zamanda bir gebe kalış ve kendiliğindenliktir. (Benjamin: 1980c: 150)

Sonuç yerine...

Benjamin'in *Kendi Başına Dil ve İnsan Dili* adlı denemesini yazmadan önce Martin Buber'e *Der Jude* dergisinden ayrılmak istediğini yazdığı bir mektuba bir göz attığımızda görürüz ki, metnin ilk ipuçları orada dile gelmiştir. Bu

mektup, kuşkusuz dilin politikleşmesi, dilin neyin içinde kimlere hizmet ettiği üzerinden yeniden okunabilir. Benjamin, dilin araçsallaşması yani sözcüklerin sadece iletişim amaçlı araçlara indirgenmesi sonucunda dilin hakikatten uzaklaşacağına inanır. İşte tam da bu nedenle bir Alman ve Yahudi olarak ne Yahudiliğin kurtuluşuna hizmet etmek ister yazdıklarıyla, ne de Almancayı kullanmasıyla bir Alman milliyetçiliğine. Yapıtlarında dili kesinlikle hizmetine almaz; sadece sözcüklerin ardına saklanır; dilin içinden armağanlar sunar. Bu da ancak dilin içinde keşfe çıkmak, dilin sınırlarını dile getirilemez denilene doğru açıklamakla mümkün gözüküyor. Çünkü Benjamin'in sözcükleri, ancak ve ancak bir koleksiyoncu titizliği ile tükenmekte olanın saklanması ve açığa çıkarılması ile kendini ele veriyor.

KAYNAKÇA

- Adorno, W.Theodor** (2004) *Walter Benjamin Üzerine*, çev.: Dilman Muradoğlu, YKY, İstanbul.
- Armaner, Türker** (2006) "Dilbilim Açısından Walter Benjamin", yayımlanmamış bildiri metni, "*Benjamin'den Önce Son Çıkış*" *Sempozyumu*- 12 Mayıs 2006, Galatasaray Üniversitesi.
- Benjamin, Walter** (2001) "Kendi Başına Dil ve İnsan Dili Üzerine", Gürbilek, Nurdan (der.): *Walter Benjamin Son Bakışta Aşk* içinde, çev.: Haluk Barışcan, Metis, İstanbul, s.169-183.
- Benjamin, Walter** (1974) "Ursprung des deutschen Trauerspiels", Tiedemann Rolf, Schweppenhäuser H. (der): *Gesammelte Schriften* Band I içinde, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, s. 203-430.
- Benjamin, Walter** (1980a) "Lehre vom Ähnlichen", ", Tiedemann, Rolf (der): *Gesammelte Schriften*, Band II içinde, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, s. 204-210.
- Benjamin, Walter** (1980b) "Über das mimetische Vermögen", Tiedemann, Rolf (der): *Gesammelte Schriften*, Band II içinde, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, s. 210-214.
- Benjamin, Walter** (1980c) "Über Sprache überhaupt und über die Sprache des Menschen", Tiedemann, Rolf (der): *Gesammelte Schriften*, Band II içinde, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, s. 140-157.
- Benjamin, Walter** (1988), *Berliner Chronik*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, s. 24.
- Benjamin, Walter** (1999) *Tek Yön*, çev: Tefik Turan, YKY, İstanbul.

- Breuer, Ulrich** (2006) *Germanistische Melancholieforschung*, www.germanistik.uni-mainz.de/new_html/neuere-literatur/Mitarbeiter/breuer.
- Bröcker, Mihael** (2000) "Sprache", Opitz, M.; Wizisla, E. (der): *Benjamins Begriffe*, II. Band içinde, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, s.740-773.
- Demiralp, Oğuz** (1999) *Tanrı Bakışlı Çocuk*, YKY, İstanbul.
- Kutsal Kitap, Eski ve Yeni Antlaşma* (2001) "Yaratılış" Bölümü, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, s.1-67
- Rifat, Mehmet** (2005) *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları*, I. Cilt, YKY, İstanbul.
- Saussure, Ferdinand de** (2001) Genel Dilbilim Dersleri, Çev: Berke Vardar, Multilingual, İstanbul.
- Voigts, Manfred** (2000) "Zitat", Opitz, M; Wizisla, E. (der): *Benjamins Begriffe*, II. Band içinde, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, s. 826-850.
- Witte, Bernd** (2002) *Walter Benjamin*, çev.: Mustafa Tüzel, YKY, İstanbul.